

Om trädplantering

Björkman, Fredrik Adolf

1700-1829 12 H Br.

ROÖRKMANN,
FREDRIK ADOLF

Om träd-plantering

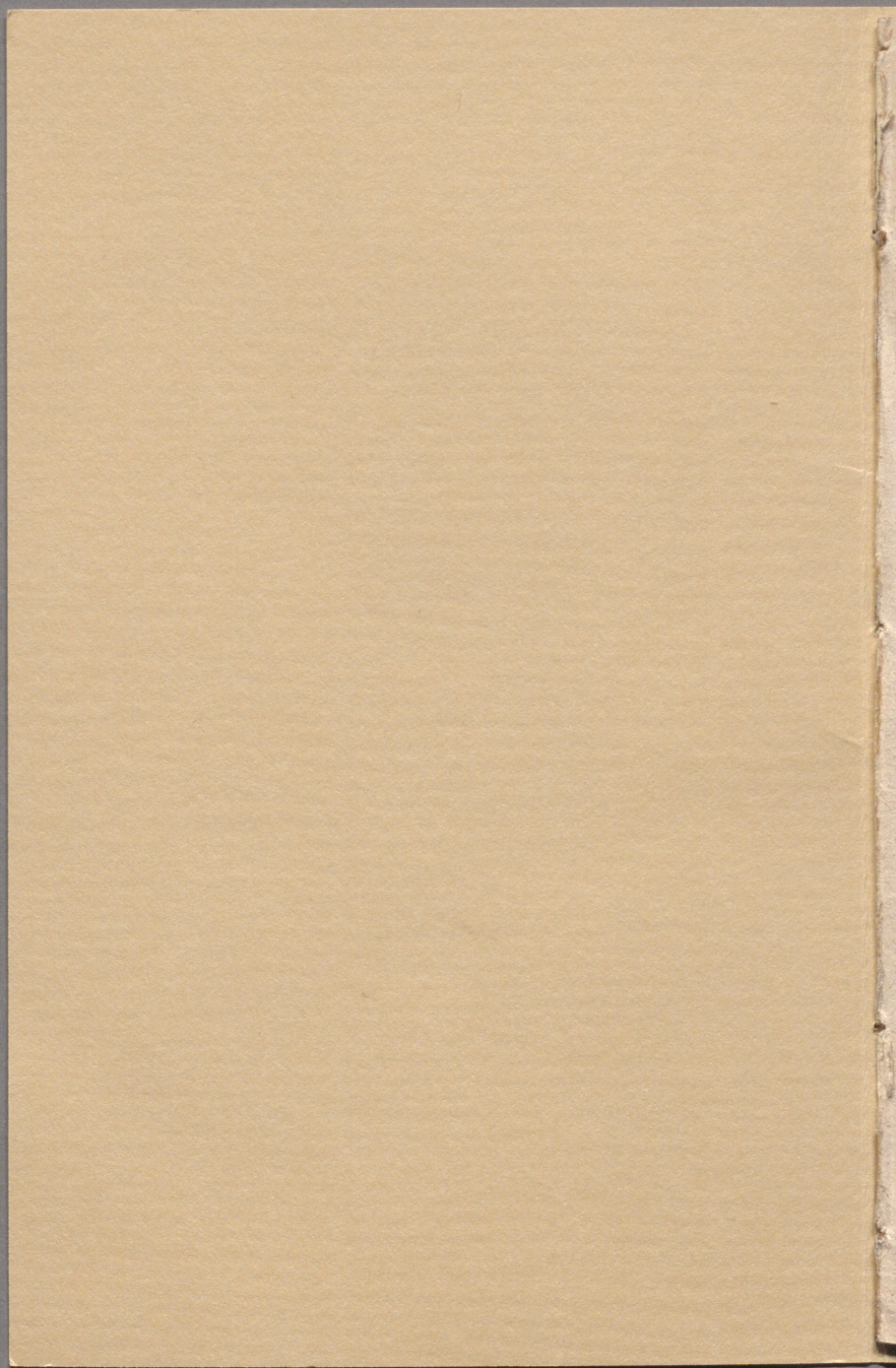
So. samt.

Ekon.

Trädg.

(Br.)

1700-1829

Björkman, E. A.

Skon.
Trädg.
(Pp.)
1700-1829

Om
Träd-Plantering.

Naturen går wida öfwer Konsten i ålder och trefnad.
Langerak

WASA, 1782.
Tryckt af Georg Wilhelm Londen.

Om Wilda Trån.

I.

När Tråd-plantan är et eller tu år gammal, och blifwit uptagen osthypad till sina Rötter, är hon som bäst at flytta. Man gräfwer då gropar en half aln djupa och en eller en och en half aln wida, samt åtminstone 3 famnar ifrån hwarandra; närmare böra Trån som wäxa stora intet stå. Lades Fröet eller Kärnan på det stället, där Trädet för all tid singo stå, wore ännu bättre. Man behöfde då ej mer än sticka Fröet, Kärnan, Rötten eller Ollonet i den tilreda Kupan, söga djupare än en tum a¹.

2. Swart-mylla, eller i brist deraf Ridd-jord och torf af Uker-renar och utmark, som åtminstone et år fått ligga i hög, tjénar till fyllning i groparne, hwilka påfyllas til deß Kupan hunnit et qwarter öfwer Jord-brynet. Men skola Tråd-plantorna sättas i en förr brukad och god samt en half aln djup mat-jord, så gräfwes inga gropar, utan jorden

a) Löstrån kunna flyttas, men det blir altid ofrödig, at sådant bör ske, eller sker med största förmon, när de äro så små at ej någon Rot rubbas. Swarföre gingo alla de wackra Castanie-trån förlorade, som första gången woro planterade i Wilcen wid Stockholms Skepps-Brygga, om icke af sthypsade Rötter? Lissander.

den bör då allenast omgräfwad och gödas re-
dig, samt höjas til et qwarter öfwer jord-
brynet.

3. I den händelse Plantorne skola fåras
någon wäg, så böra de bewaras för war-
ma lusten. Rötterna beläggas med måssa
och omlindas med bast eller hurudana tra-
sor som äro för handen. Medan de ännu
äro späda, så förwaras de bäst, om de sät-
tas i en Råfwertut med botten uti, och lack
på, eller annat tienligt kåril, och dåfwig mull
öses omkring Rötterna. Och märkes, at
Plantor och Frön som fås norr ifrån, gå
bäst til och wäxa frodigast.

4. När nu Kupan är färdig och Träd-
plantan för handen, så gräfwes i Kupan så
stor grop, som widden och djupleken at det
unga Trädets Rötter fordrar. Rötterna stym-
pas eller skäras icke til det aldraminsta. Plan-
tan sättes så i gropen, lika djupt under Ku-
pans bryne, som hon förut stått; och det ut-
tan at fråga efter wäder-streket, som wid
denna slags hushållning med Träd-plantor
är aldeles onddigt. Plantan hålles af en
person lodrätt, medan den andra öser jord
på Rötterna, och om det behöfwes hjälper
til med handen, at skilja och packa jorden
mellan Rötterna. Den som håller Trädet,
skakar äfwen Roten några gånger, til des
Rötterna äro wäl betäckte. När jorden hun-
nit til behörig högd, så trampas den helt
sakta til rundt omkring Trädet; wattnas gan-
ska måtteligen och aldeles icke mera än en

Rål-planta; folles litet på af jord; Rupan
klappas med spaden i den form, at hon blif-
wer något högre wid yttre bräddarne än
midt uti wid stammen, och betäckes straxt
med gräs-torf, gräs-sidan nedåt. Uti lös,
högländig och sandblandad svart-molla, gör
betäckning af styf-lera ganska godt gagn,
hon afhåller bettan och förbättrar jord-mo-
nen.

5. Lika som det för de flästa Trädslag är
högst skadeligt då de planteras i sur jord;
så är det söga nyttigare at mycket wattna et
ungt träd. I des ställe sätter man de första
ären qwistar af Gran eller En rundt omkring
Plantan, tjockast på Sol-sidan, då torka
infaller; och när Rupan som sagt är, blif-
wit betäckt med torf eller ler, så blir watta-
ning onödig. Rupan hålles ren ifrån ogräs;
och medan Plantorne äro späda, äfwerhållas
de äfwen om hösten med En, eller Gran-
ris qwistar, då hwarken snön bryter dem,
eller Solen, natt-frost, tö och torka om vå-
ren gör dem skada. At förekomma den ska-
da råttor och harar göra bark och stam, sär-
deles wintertiden, då de hastwa som knappast
om sädan, kan den som ej har des flera
små Trån, stjelpa äfwer dem en tom tunna
med bottn allenast i öfra ändan. Detta bör
ske då marken fryser til, med den försiktiga
het, at tunnan nedsättes wäl i jorden med
sina laggar, så at ingen öfning finnes emel-
lan tunnan och jorden. Men at plantan än-
då må äga friskt luft, så bäras et litet hål i
före

förenämde öfra böttu. Då wintren är mycket kall fredas Trådet härigenom öfwen för kölden. En erfaren Författare råder och, at snö som faller på öfrusen mark, bör sopas af Träd: rötterna til dess jorden blir tjälad, i annat fall skola Träden gemenligen gå ut. Den som har en myckenhet af Trån och beswåras af omförmålte skade: djur, måste vara omtänkt, at genom fällor, snaror och andra tienliga medel utöda dessa farliga gäster. Kunna harar ej afhållas genom god stängsel, så måste Plant: sängen öfwerdragas med nåt eller segelgarn med långa fiedrar på, en fierdedels til en half aln mellan hwardera, hwilket skrämer haren.

6. Träd: plantorne fordra sedan ej annan ans, än at alla knoppar, som slå ut på stammen nedan för spetsen, slitigt, tidigt och försigtigt bortbrytas med fingren, dock at de öfwersta 8 til 10 knoppar lemnas i behåll. Öfwen så borttagas de nedra löf:bladen efter hand, så at allenast 8 a 10 sitta på. Men skulle några ämnen til grenar wisa sig ibland de öfwerlemnade löfwen, så nypas de genast nått bort. Och därmed fortsares så länge, til dess man får ren stam til tre a tre och en half alns högd ifrån jorden; sedan låter man Trådet wåra orubbadt. Klippning eller skärning tjenar icke til waraktighet, utan til pryddning.

7. Af hwad föreskrifwit är inhämtas lätteligen, at man talat om Löf: och wilda

Frans plantering i smött, såsom på gårdbar och omkring husen eller i Alleer, men ej i stort, då Skogar och Lundar skola anläggas; som sker på helt annat sätt, och hwarom kan läsas Kongl. Wetenskaps Academiens 1764 utgifue underrättelse om wilda Frans och Buskars plantering.

8. Ek wärer hälst på en med mylla blandad ler-grund, på jämn och medelmätigt högländ mark. På höga och torra ställen wil Eken ej lå fort; men på sumpig mark trifs hon aldeles intet. Med Ek-Ollon göddas Swin kreatur.

9. Orel älskar en mull, eller sandblandad lera, allenast den ej är wät. Des bär äro goda at äta, sedan de blifwit wäl frostbitna. Kärnarna uttagas, då de skola såttas.

10. Alf b) wärer på tämmeligen torra ställen, och merendels på allehanda slags mark; trifwes häst på fet och nästan litet dåfwig jordmån. Lål öfna fältet likasom

11. Alm b), hwilken för öfrigt älskar en god jordmån, hwarken för torr eller för wät.

12. Linn b) wärer i all slags jordmån, undantagande sank och torr mo.

13. Lönn b) trifwes i medelmättig jordmån, nemligen sådan, som ej är för torr, högländ, stenig eller sumpig.

14.

b) Fortplantas säkrast af sina Frön, som sås hälst om hösten; då Ek-Ollon, Orel-Kärnar, Siberiska Ärtor och Hapel-nötter äfwen böra nedläggas. Wunnars kan man i den händelse tiden och tilfället ej medgif-

14. Siberiska Arte. Trädet är icke eller granlaga, så mycket man har sig bekant. Fortplantas af ärtarna.

15. Hassel bär nötter och växer hålst på lidar eller bråhällig mark. Han trivs och på andra torra ställen uti god och något grus-blandad jord, både på skuggiga och öppna ställen, men ej i våta.

16. Pil växer ganska fort, hålst på fuktiga ställen, men håller och til godo något torrare jordmän kring gårdarna, och fortplantas lättast medelst 3, 4 til 5 alnars långa och raka Pil-greenar, som utan rot nedsättas i jorden, wid fjäl-läknungen, sedan man förut med jern-stör stött 3 quarters djupt hål, så widt, at barken ej skadas wid nedsättningen. Jorden trampas til på alla sidor; och stammen hålles sedan fri från löf och qwistar til 3 a 4 alnars högd.

Om Frukt-Trån.

Huru de updragas af Kärnar.

I.

Man bereder om hösten en säng, som ligger öppen mot Solen, och sträcker sig i längd

mer at så och plantera om hösten, bewara Grön, Kärnar, Stenar och Ollon, af alla slag, i sand öfwer vintren, på sätt som säges N:o 4 om Frukt-Trån, och plantera dem om våren. Men de torde då til en del ei komma upp förr än efter 1 a 2 års förlopp.

i längden mot öster och väster. Allenast en
aln bred och längden efter behag.

2. På denna säng planteras Kirsebärs-
och Plommon-stenarne, samt Äple- och Pä-
ron-kärnarne så fort de fås, 3 tum ifrån
hwarandra i råta linier efter snöret, söga
djupare än en tum, 3 högst 4 rader på hwar
säng.

3. Orsaken hwarföre Kärnarna sättas så
tätt är den, at en del icke kommer up; at
sommige som upkomma genast blifwa krokige,
grena sig i jord-brynet eller mista toppen
af mast eller annan ohyra: i hvilka handel-
ser sådana böra straxt ryckas bort, för at
lämna de andra bättre rum.

4. De Kärnar af Äplen och Päron, som
samlas öfver wintren, läggas genast i nå-
gon sten-kruka eller låda i frisk mo-sand,
och förwaras i källaren til wären, då de på
omförmålte sätt utplanteras, och upkomma
inom 6 weckor, samt kunna, om de wäl an-
sas och slitigt rensas, flyttas om hösten. Då
torra infaller, sättas granris för plantorne.

5. Jordmänen bör vara sådan som den i
hwillken jag sedan ärnar plantera mina Trån,
och hwarcken sämre eller bättre. Äple- och
Päron-Trån må bäst om de få lerblandad
swart-mylla; Plommon- och Kirsebärs-
Trån trifwas bäst i swart-mylla på grus-
eller sandgrund. Jorden bör hwarcken vara
sur, ej eller för torr och mager. Dock har
den torra företräde om etdera skal råda.

Ju bättre jorden är, ju förr fortbriskas
Plantorna.

6. De fordra sedan ej annan ans på
Plant-sången, än at alla knoppar som slå
ut på stammen nedan för spetsen, slitigt, ti-
digt och försigtigt bortbrytas med fingren,
dock at de öfversta 8 til 10 knoppar få sit-
ta qwar. Afwen så borttagas efter hand
de nedra löf-bladen, så at allenast 8 til 10
finnas qwar sittande. Men skulle ibland dessa
qwarblefne wisa sig några ämnen til grenar,
så nypas de genast bort, och måste, i den
händelse sådane borttagas af Kirsebärs
och Plommon-plantor, säret helt tunt be-
strykas med ymp-wax, eller ock den becksal-
wan som N:o 18 beskrifwes. Synes Trä-
det wilja blifwa wekligt och spinkot, så at
det intet bär sig, så böra ännu flere knop-
par och löf få fitta qwar, tills plantan efter
hand stadgar sig. Behöfwes stöd, så slås
2 eller 3 störrar ned omkring Trädet en half
aln ifrån stammen. Mellan dessa fastbindes
Trädet med hopwridit bast, sudren eller li-
ster. Störrarna få sedan ej upryckas, för
at ej skada rötterna, utan böra de antingen
afsägas wid jord-brynet, eller ock stå qwar,
tills den delen ruttnar, som är under jord.
Då man endast wil störa med en stör, kan
swärligen förekommas, at ju stammen skadas
i blåswäder.

7. Små Träd-plantor kunna, då marken
är bar, flyttas utan fara när som helst;
dock är första och andra wären efter sedan

de upkommit, så snart kålan är borta och jorden redig och något torr, den bästa flyttningstiden. Om de då blifwa uptagne o-
 skadde til sina rötter och, ju förr de hållre, utan minsta afstympning på sit ställe nedsatte, behöfver man ej befara at Trädet så lätt kan gå ut. Men ju äldre det blifwer innan det flyttas, och ju mer man stympar Rötterna, ju förr siuknar Trädet och går til sit intet. Säkrast gör den, som genast tilreder Kupor, efter den anvisning som nedanföre N:o 11 gifwes, och uti hwarje Kupa planterar 5 a 6 Kärnar, för at uprycka de sämsta plantorna i andra året, och låta den bästa stå qwar för all tid. Talamodet ersättes i längden.

8. "Ymp-qwistar hårda ej ut Finnska Klimatets köld öfwer 5 a 6 år, då de gemensligen gå ut. All ympning och oculation på Fruktrån, bör altså hos oss afslågas; man förderfwar endast dermed de friskaste Rån, förkortar deras ålder och gör dem til siuklingar. Man kan utan ympning och oculation få angenäm frukt," säger Professor Gadd uti sin upmuntran til nyttige planteringar i Finland af år 1765. Commerce-Rådet Lissander i sin bok angående Swenska Trädgårdskötseln af år 1768^{c)} förmåler och, det han försarit, at naturligt Träd af Kärna burit snart och ymnig frukt: all hans åtgärd har endast bestått deruti, at putsa
 stam.

c) Utur denna bok äro dessa efterättelser til förre delen tagne.

stammen. "Kärnar af Plommon och Kirsebär gifwa alltid äkta stammar, som bära god och dugelig frukt, fast ej alltid samma slags frukt med den hwarutur Kärnan är tagen," skrifer Commerce-Rådet på et annat ställe. "Apal stammarne ändra wäl sin förra art, men bära ymnig och behagelig frukt d). Hwar emot omydd Pårön stam icke allenast af wiler ifrån sorten, utan ock, efter lång wäntan gifwer en osmakelig och stenig frukt," wittnar en annan Författare. Plantering af Pårön-Träd lärer således blifwa mindre lönande här å orten. Om man ej wil hoppas, at klimatet med tiden blifwer så blidt, at man med fördel kan ympa och oculera e).

Deras utplantering och vidare ans.

9. Stället där Frukt Trån skola stå, bör äga det säkraste lugn för nordan-wädrer, som möjligt är, och bör wara betäckt för starka stor-

d) Här i Wasa har et omyddt Aple-Träd för första gången burit god Frukt 1780, då det war Elloswa år gammalt. Af Allmänna Tidningarne wet man ock, at i Wästerbotten, under nordligare luftstref än detta, har et Aple-Träd dessa senare åren burit ymnig Frukt. I Pedersöre Sofu äfwenledes.

e) Den som är rätt hugad för Trågärd, bör icke gifwa ait hopp förloradt at få ympade Trån här i Finland waraktigare än hittils. Forde hända bättre ymp-qwistar hädanefter kunna erhållas och en försigtigare bestärning af Stickelig Wästare anställas. Man kan ju åtminstone försöka med några Trån.

stomar så från östra, som i synnerhet från västra sidan. Saknas detta, så kan den som har allwäre med sin Trågård plantera dubbla rader af stornärta Trån, såsom Alf, Alm, m. fl. och anlägga häckar mellan hwarje Tråd, af Walbjört, Afwenbok, Hassel, Lönn, Syrener, Al eller Berberis. Hvilket sistnämde slag eller Berberis, både med sina bår och rötter tjänar til en hushållares fördel. Rötterna äro en handelswara och brukas wid Saffians berederierne.

10. Skal Trågård anläggas, får grunden ej bestå af berg närmare än på 2 alnars djup; eljest blir kostnaden på fyllning alt för stor, så framt man icke nära intil har tilgång på god lera och tjär-jord. Afwenså behöfwes fyllning, om stengrus finnes närmare i dagen än på en alns djup. Består grunden af sand, så måste den fruktbara jorden wara åtminstone 3 qwarter djup. Men på god lergrund, är man wäl belåten med en dryg half alns mat-jord, om grunden ej är sur, utan har någon liten stupning. Sur grund är aldeles otjenlig, om man icke medelst aflops-diken och trummor kan afleda wattnet. De som bo i Städerna och gemenligen hafwa ringa utrymme, kunna plantera Trån utmed plank, wäggar och murar, så, at Krydd-gården ej beswäras af deras skugga.

11. När man utsebt tjenlig plats, gräfwes gropar af 3 f) alnars widd på hwar kant; en aln

f) Den som wil, kan göra groppen allenast 2 alnar wid, men då bör framdeles gräfwas widare.

aln djupa för Väron: Trån och en half aln djupa för de öfriga slagen. Dessa gropar fyllas warftals med et qvarter brunnen lodnynga och et qvarter god svartmylla eller lerblandad jord til desß Kupan hunnit en half aln öfver jordbrynet g), då Kupan blir 6 qvarter bred ofwans på. Klår: jord och torf af åkerrenar och utmarf göra samma gagn som svart: mylla til fullning i groparne, när den åtminstone et är fått ligga i hög. Men skola Tråd: plantorne sättas i förr brukad god jord af en half alns djup, så gräfwes inga gropar, utan jorden behöfwer då allenast omgräfwes och göras redig samt höjas en half aln öfver jordbrynet, just när Trådet skal planteras.

12. Afståndet emellan hwart Äple: och Påron: Tråd bör wara 12 alnar. Kirskårs: och Plommon: Trån sättas 6 a 8 alnar från hwar annan. Och böra Kirskårs: Trån planteras så, at de tjena Äple: Tråden til betäckning emot wästan och östan wädrén. Öfrigt märkes, at ju rymtigare Tråden stå, ju mera sol och frisk luft, ju mognare och bättre frukt, samt ju mindre måssa, mast och andra främwor.

13. Hwad som sagt är om wilba Tråd: plantors förande och sättande N:o 3 och 4, gäller öfwen om Frukt: Trån; undantagandes hwad Kupans täckning angår. Ty som Frukt: Trån
fordra

g) Dock hafwes afseende på stället, om det ligger högt eller lågt, är det lågt, kan Kupan göras högre, men är stället högt, så göres Kupan lägre och groppen djupare.

fordra mera must och fetma, så böra deras
Kupor, sedan Träden blifwit satte, betäckas
med färsk loddynga til 3 tumms tjocklek; dock ej
närmare til Trädet än en twär hand. Dyu-
gan bör strykas med spaden helt jämn och i
samma slutning åt Trädet, som jord kupan
hade förut. Annars kan man ock, i brist af
dynga täcka med torf eller ler, på sätt som sagt
är om wilda Träs i slutet af N:o 4. Hvilken-
dera betäckningen som brukas, så blir den lig-
gandes åtminstone i et och et halft år, då den
blandas med jorden i öfwersta skärpan, utan
at röra eller skada någon rot.

14. Ångående wättning och stark solhettas
samt annan skadas förekommande i akt tages
hwad om wilda Trån såges N:o 5.

15. Träd, plantan fordrar sedan lika upseen-
de som förut N:o 6 om knoppars och blads af-
tagande sagt är, och det så länge, til dess hon
hunnit til 2, 3 a 3 och en half alns högd och fått
5 a 6 knoppar där öfwanföre. Då afskäres
spetsen och Trädet får grena sig, samt wäxa ef-
ter sin natur. Man behöfwer sedan ej afskära
den minsta qwist eller gren. På Kirsebärs-
Träd borttages icke spetsen, utan må det wäxa
efter behag, allenast man fått ren stam til om-
talte högd. Genom denna naturliga friheten
at wäxa, undgå Träden kräftan och många an-
dra sjukdomar. Men om telningar slå up från
rötterna så borttagas de genast. Ty de mätta
Trädet och löna sig ej eller at omplantera, för
sin wanart skul, at jemte sig liksåledes utslå
andra.

16. "Det är sant, säger Commerce-Rådet Liffander, at et ungt Träd som beskåres och agas, bår i början större frukt, än det Trädet som icke stympas; men utom det, at den första frukten af et ungt Träd alltid är större än af et äldre, så kan det ju komma på et ut, om jag får 50 stora äpplen af et Träd med putsad krona, eller 100 smärre äpplen af et Träd, som fått wåra efter behag. Men arten eller smaken kan aldrig förändras genom skärning."

17. Så länge Träden ännu äro unga, kan jorden som är emellan Roporne nyttjas til al-lehanda jord-frukter; men i samma mon, som Träden tilwåra och göra skugga, i lika mon måste jord-frukten minskas, til des man änd-teligen formerar sandgångar öfwer alt, och lenti-nar allenast den fyrkantiga rutan af 3 alnar i twärstrek under hwart Träd. Denna Rupa omgräfwes årligen, och gödes hwart tredje eller fierde år med brunnen dynga, samt hålles ren från ogräs. Den dynga hwarmed Kirsebårs- och Plommon-Trån skola gödas, bör wara så gammal, at den aldeles är förwandlad til jord.

18. För at öfwerstryka och läka sår på Trån, som genom barkens skadande eller grenars af-brytande och andra wädeliga händelser kunna tima, har man i beredskap en salswa, som gö-res af en del frisk, seg och wät lera, och 2 delar färsk kodynga. Til mindre sår och skador bru-kas ymp-wax, eller hålft en salswa, som kokas af fyra femtedelar beck, och en femtedel terpen-tin. Denne salswa wärmes då den skal nyt-tjas.

tias. Aple och Pårön-Trån äro ej så dmtält-
ge hwad angår mindre åkommor, som Kirb-
bars och Plommon. Om ej desse tenares sär
plåstras, så släppa de sin kåda och gå snart ut.
Såren renas först och göras helt jämna och
slåta med såg eller nya och knif.

19. På gamla Aple och Pårön-Trån som
börja torkas på qwistarne, kunna grenarne af-
stumpas och plåstras, då nya skott förnya Trå-
det. Sluteligen erindras, at då måska och siäl-
bart wisa sig, bör måskan warsamt afkrapas
med trä-knif, och den skrynkliga och grofwa bar-
ten med en afbruten lia. Och tages i aft, at
skrapningen sker efter långwarigt rågnwäder,
då måska och bark bäst läskna. Afwen så bõe
den som har tilfalle, efterse på Aple och Plom-
mon-Trån om några torra taggar lika hwassa
törne-taggar finnas på qwistarne; och där de
finnas, böra de genast bortputsas, helt nått och
tått wid deras ursprung, eljest orsaka de røta.
Alt ansåra de flere Trådens siukdomar och bo-
remedel deremot, tillåter ej den korthet man
föresatt sig. Den som wål sköter dem ifrån
början, lærer ej blifwa mycket beswårad af sin-
ta Trån.

Jeremie 29: 5.

Planterer trågårdar, ther I frukt
af äta mågen.

Gudi allena Iran.

Exemplaret sälles för En Skilling.

